

ശ്രീഃ
ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ
ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ
ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമാസമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ കിഷ്കിന്ധാകാണ്ഡേ

॥ അഷ്ടാവിംശഃ സർഗഃ ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

ശ്രീ രംഗരാമാനുജ മഹാദേശികൻ

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

ശ്രീഃ
ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ
ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ
ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

|| അഷ്ടാവിംശഃ സർഗഃ ||

ശ്രീരാമേണ വർഷർതോർവർണനം

സ തദാ വാലിനം ഹത്യാ
സുഗ്രീവമഭിഷിച്യ ച |
വസൻ മാൽയവതഃ പുഷ്പേ
രാമോ ലക്ഷ്മണമബ്രവീത് || 4.28.1 ||

അയം സ കാലഃ സമ്പ്രാപ്തഃ
സമയോദ്യ ജലാഗമഃ |
സമ്പശ്യ ത്വം നദോ മേഘഃ
സംവൃതം ഗിരിസന്നിഭൈഃ || 4.28.2 ||

നവമാസധൃതം ഗർഭ
ഭാസ്കരസ്യ ഗഭസ്തിഭിഃ |
പീത്യാ രസം സമുദ്രാണാം
ദ്യൗഃ പ്രസൂതേ രസായനം || 4.28.3 ||

ശക്യമംബരമാരുഹ്യ
മേഘസോപാനപക്തിഭിഃ |
കുട്ജാർജുനമാലാഭി -
രലങ്കർതും ദിവാകരഃ || 4.28.4 ||

സന്ധ്യാരാഗോത്ഥിതൈസ്താമൈ -
 രന്തേഷ്യപി ച പാണ്ഡുഭിഃ |
 സ്തിഗ്ധൈരഭ്രപടച്ഛേദൈ -
 ര്ബദ്ധവ്രണമിവാംബരം || 4.28.5 ||

മന്ദമാരുതിനിഃശ്യാസം
 സന്ധ്യാചന്ദനരഞ്ജിതം |
 ആപാണ്ഡുജലദം ഭാതി
 കാമാതുരമിവാംബരം || 4.28.6 ||

ഏഷാ ഘർമപരിക്ലിഷ്ടാ
 നവവാരിപരിപ്ലുതാ |
 സീതേവ ശോകസന്തപ്താ
 മഹീ ബാഷ്പം വിമുഞ്ചതി || 4.28.7 ||

മേഘോദരവിനിർമുക്താഃ
 കർപൂരദലശീതലാഃ |
 ശക്യമഞ്ജലിഭിഃ പാതും
 വാതാഃ കേതകഗന്ധിനഃ || 4.28.8 ||

ഏഷ ഫുൽലാർജുനഃ ശൈലഃ
 കേതകൈരഭിവാസിതഃ |
 സുഗ്രീവ ഇവ ശാന്താരി -
 ര്ധാരാഭിരഭിഷിച്യതേ || 4.28.9 ||

മേഘകൃഷ്ണാജിനധരാ
 ധാരായജ്ഞാപവീതിനഃ |
 മാരുതാപൂരിതഗുഹാഃ
 പ്രാധീതാ ഇവ പർവതാഃ || 4.28.10 ||

കശാഭിരിവ ഹൈമീഭി -
 ര്വിദ്യുദ്ഭിരഭിതാഡിതം |
 അന്തഃസ്തനിതനിർഘോഷം
 സവേദനമിവാംബരം || 4.28.11 ||

നീലമേഘാശ്രിതാ വിദ്യുത്
 സ്തുരന്തീ പ്രതിഭാതി മേ |
 സ്തുരന്തീ രാവണസ്യാങ്കേ
 വൈദേഹീവ തപസ്വിനീ || 4.28.12 ||

ഇമാസ്താ മൻമഥവതാം
 ഹിതാഃ പ്രതിഹതാ ദിശഃ |
 അനുലിപ്താ ഇവ ഘനൈ -
 ര്നഷ്ടഗ്രഹനിശാകരാഃ || 4.28.13 ||

ക്വചിദ് ബാഷ്പാഭിസംരുദ്ധാൻ
 വർഷാഗമസമുത്സുകാൻ |
 കുടജാൻ പശ്യ സൗമിത്രേ
 പുഷ്പിതാൻ ഗിരിസാനുഷു |
 മമ ശോകാഭിഭൂതസ്യ
 കാമസന്ദീപനാൻ സ്ഥിതാൻ || 4.28.14 ||

രജഃ പ്രശാന്തം സഹിമോദ്യ വായു -
 ര്നിദാഘദോഷപ്രസരാഃ പ്രശാന്താഃ |
 സ്ഥിതാ ഹി യാത്രാ വസുധാധിപാനാം
 പ്രവാസിനോ യാന്തി നരാഃ സ്വദേശാൻ || 4.28.15 ||

സമ്പ്രസ്ഥിതാ മാനസവാസലുബ്ധാഃ
 പ്രിയാൻവിതാഃ സമ്പ്രതി ചക്രവാകാഃ |

അഭീക്ഷ്ണവർഷോദകവിക്ഷതേഷു
യാനാനി മാർഗേഷു ന സമ്പതന്തി || 4.28.16 ||

കൃചിത് പ്രകാശം കൃചിദപ്രകാശം
നദഃ പ്രകീർണാംബുധരം വിഭാതി |
കൃചിത്കൃചിത് പർവതസന്നിരുദ്ധം
രൂപം യഥാ ശാന്തമഹാർണവസ്യ || 4.28.17 ||

വ്യാമിശ്രിതം സർജകദംബപുഷ്പൈ -
ർനവം ജലം പർവതയാതുതാമ്രം |
മയൂരകേകാഭിരനുപ്രയാതം
ശൈലാപഗാഃ ശീഘ്രതരം വഹന്തി || 4.28.18 ||

രസാകുലം ഷട്പദസന്നികാശം
പ്രഭുജ്യതേ ജംബുഫലം പ്രകാമം |
അനേകവർണം പവനാവധൂതം
ഭൂമൗ പതത്യാമ്രഫലം വിപക്വം || 4.28.19 ||

വിദ്യുത്പതാകാഃ സബലാകമാലാഃ
ശൈലേന്ദ്രകൂടാകൃതിസന്നികാശാഃ |
ഗർജന്തി മേഘാഃ സമുദീർണനാദാ
മത്താ ഗജേന്ദ്രാ ഇവ സംയുഗസ്ഥാഃ || 4.28.20 ||

വർഷോദകാപ്യായിതശാദ്വലാനി
പ്രവൃത്തനൃത്തോത്സവബർഹിണാനി |
വനാനി നിർവൃഷ്ടബലാഹകാനി
പശ്യാപരാഹ്ണേഷ്യധികം വിഭാന്തി || 4.28.21 ||

സമുദ്വഹന്തഃ സലിലാതിഭാരം
ബലാകിനോ വാരിധരാ നദന്തഃ |

മഹത്സു ശൃംഗേഷു മഹീധരാണാം
വിശ്രമ്യ വിശ്രമ്യ പുനഃ പ്രയാന്തി || 4.28.22 ||

മേഘാഭികാമാ പരിസമ്പതന്തീ
സമ്മോദിതാ ഭാതി ബലാകപക്തിഃ |
വാതാവധൂതാ വരപൗണ്ഡരീകീ
ലംബേവ മാലാ രുചിരാംബരസ്യ || 4.28.23 ||

ബാലേന്ദ്രഗോപാന്തരചിത്രിതേന
വിഭാതി ഭൂമിർനവശാദ്യലേന |
ഗാത്രാനുപ്യുക്തേന ശുകപ്രഭേണ
നാരീവ ലാക്ഷോക്ഷിതകംബലേന || 4.28.24 ||

നിദ്രാ ശന്നൈഃ കേശവമദ്യുപൈതി
ദ്രുതം നദീ സാഗരമദ്യുപൈതി |
ഹൃഷ്ടാ ബലാകാ ഘനമദ്യുപൈതി
കാന്താ സകാമാ പ്രിയമദ്യുപൈതി || 4.28.25 ||

ജാതാ വനാന്താഃ ശിഖിസുപ്രന്യത്താ
ജാതാഃ കദംബാഃ സകദംബശാഖാഃ |
ജാതാ വൃഷാ ഗോഷു സമാനകാമാ
ജാതാ മഹീ സസ്യവനാഭിരാമാ || 4.28.26 ||

വഹന്തി വർഷന്തി നദന്തി ഭാന്തി
ധ്യായന്തി നൃത്യന്തി സമാശ്വസന്തി |
നദ്യാ ഘനാ മത്തഗജാ വനാന്താഃ
പ്രിയാവിഹീനാഃ ശിഖിനഃ പ്ലവംഗമാഃ || 4.28.27 ||

പ്രഹർഷിതാഃ കേതകിപുഷ്പഗന്ധ -
മാഘ്രായ മത്താ വനനിർത്യാരേഷു |

പ്രപാതശബ്ദാകുലിതാ ഗജേന്ദ്രാഃ
സാർധം മയൂരൈഃ സമദാ നദന്തി || 4.28.28 ||

ധാരാനിപാതൈരഭിഹന്യമാനാഃ
കദംബശാഖാസു വിലംബമാനാഃ |
ക്ഷണാർജ്ജിതം പുഷ്പരസാവഗാഢം
ശനൈർമദം ഷട്ചരണാസ്സ്യജന്തി || 4.28.29 ||

അംഗാരചൂർണോത്കരസന്നികാശൈഃ
ഫലൈഃ സുപർയാപ്തരസൈഃ സമ്യുദ്ധൈഃ |
ജംബൂദ്രമാണാം പ്രവിഭാന്തി ശാഖാ
നിപീയമാനാ ഇവ ഷട്പദൗഘൈഃ || 4.28.30 ||

തഡിത്പതാകാഭിരലക്യതാനാ -
മുദീർണഗംഭീരമഹാരവാണാം |
വിഭാന്തി രൂപാണി ബലാഹകാനാം
രണോത്സുകാനാമിവ വാരണാനാം || 4.28.31 ||

മാർഗാനുഗഃ ശൈലവനാനുസാരി
സമ്പ്രസ്ഥിതോ മേഘരവം നിശമ്യ |
യുദ്ധാഭികാമഃ പ്രതിനാദശങ്കി
മത്തോ ഗജേന്ദ്രഃ പ്രതിസന്നിവൃത്തഃ || 4.28.32 ||

ക്വചിത് പ്രഗീതാ ഇവ ഷട്പദൗഘൈഃ
ക്വചിത് പ്രനൃത്താ ഇവ നീലകംഠൈഃ |
ക്വചിത് പ്രമത്താ ഇവ വാരണൈന്ദ്ര -
ർവിഭാന്ത്യനേകാശ്രയിണോ വനാന്താഃ || 4.28.33 ||

കദംബസർജ്ജാർജ്ജുനകന്ദലാഢ്യാ
വനാന്തഭൂമിർമധുവാരിപൂർണാ |

മയൂരമത്താഭിരുതപ്രനൃത്തെ -
രാപാനഭൂമിപ്രതിമാ വിഭാതി || 4.28.34 ||

മുക്താസമാഭം സലിലം പതദ് വൈ
സുനിർമലം പത്രപുടേഷു ലഗ്നം |
ഹൃഷ്ടാ വിവർണ്ണച്ഛദനാ വിഹംഗാഃ
സുരേന്ദ്രദത്തം തൃഷിതാഃ പിബന്തി || 4.28.35 ||

ഷട്പാദതന്ത്രിമധുരാഭിധാനം
പ്ലവംഗമോദീരിതകംഠതാലം |
ആവിഷ്കൃതം മേഘമൃദംഗനാദൈ -
ർവനേഷു സംഗീതമിവ പ്രവൃത്തം || 4.28.36 ||

കൃചിത് പ്രനൃത്തൈഃ കൃചിദുന്നദദ്ഭിഃ
കൃചിച്ച വൃക്ഷാഗ്രനിഷണ്ണകായൈഃ |
വ്യാലംബബർഹാദരണൈർമയൂരൈ -
ർവനേഷു സംഗീതമിവ പ്രവൃത്തം || 4.28.37 ||

സ്വനൈർഘനാനാം പ്ലവഗാഃ പ്രബുദ്ധാ
വിഹായ നിദ്രാം ചിരസന്നിരുദ്ധാം |
അനേകരുപാകൃതിവർണനാദാ
നവാംബുധാരാഭിഹതാ നദന്തി || 4.28.38 ||

നദ്യഃ സമുദ്യാഹിതചക്രവാകാ -
സ്തസാനി ശീർണാൻയപവാഹയിത്യാ |
ദ്യുപ്ലാ നവപ്രാവൃതപൂർണഭോഗാ -
ദ്യുതം സ്വദർതാരമുപോപയാന്തി || 4.28.39 ||

നീലേഷു നീലാ നവവാരിപൂർണാ
മേഘേഷു മേഘാഃ പ്രതിഭാന്തി സകൃതാഃ |

ദവാഗ്നിദഗ്ധേഷു ദവാഗ്നിദഗ്ധാഃ
ശൈലേഷു ശൈലാ ഇവ ബദ്ധമൂലാഃ || 4.28.40 ||

പ്രമത്തസന്നാദിതബർഹിണാനി
സശക്രഗോപാകുലശാദ്യലാനി |
ചരന്തി നീപാർജുനവാസിതാനി
ഗജാഃ സുരമൃഗ്ണി വനാന്തരാണി || 4.28.41 ||

നവാംബുധാരാഹതകേസരാണി
ദ്രുതം പരിത്യജ്യ സരോരുഹാണി |
കദംബപുഷ്പാണി സകേസരാണി
നവാനി ഹൃഷ്ടാ ഭ്രമരാഃ പിബന്തി || 4.28.42 ||

മത്താ ഗജേന്ദ്രാ മൃദിതാ ഗവേന്ദ്രാ
വനേഷു വിക്രാന്തതരാ മൃഗേന്ദ്രാഃ |
മൃഗ നഗേന്ദ്രാ നിഭൃതാ നരേന്ദ്രാഃ
പ്രക്രീഡിതോ വാരിധരൈഃ സുരേന്ദ്രഃ || 4.28.43 ||

മേഘാഃ സമുദ്ഭൂതസമുദ്രനാദാ
മഹാജലഘൗഘർഗഗനാവലംബാഃ |
നദീസ്താകാനി സരാംസി വാപീ -
ർമഹീം ച കൃത്സ്നാമപവാഹയന്തി || 4.28.44 ||

വർഷപ്രവേഗാ വിപുലാഃ പതന്തി
പ്രവാന്തി വാതാഃ സമുദീർണവേഗാഃ |
പ്രണഷ്ടകൂലാഃ പ്രവഹന്തി ശീഘ്രം
നദ്യോ ജലം വിപ്രതിപന്നമാർഗാഃ || 4.28.45 ||

നരൈർനരേന്ദ്രാ ഇവ പർവതേന്ദ്രാഃ
സുരേന്ദ്രദത്തൈഃ പവനോപനീതൈഃ |

ഘനാംബുകുന്ദൈരഭിഷിച്ഛമാനാ
രൂപം ശ്രിയം സ്വാമിവ ദർശയന്തി || 4.28.46 ||

ഘനോപഗുര്യം ഗഗനം ന താരാ
ന ഭാസ്കരോ ദർശനമഭ്യുപൈതി |
നവൈർജലൗഘൈർധരണീ വിത്യുക്താ
തമോവിലിപ്താ ന ദിശഃ പ്രകാശാഃ || 4.28.47 ||

മഹാന്തി കൂടാനി മഹീധരാണാം
ധാരാവിധൗതാൻയധികം വിഭാന്തി |
മഹാപ്രമാണൈർവിപുലൈഃ പ്രപാതൈ -
ർമുക്താകലാപൈരിവ ലംബമാനൈഃ || 4.28.48 ||

ശൈലോപലപ്രസ്ഖലമാനവേഗാഃ
ശൈലോത്തമാനാം വിപുലാഃ പ്രപാതാഃ |
ഗുഹാസു സന്നാദിതബർഹിണാസു
ഹാരാ വികീർയന്ത ഇവാവഭാന്തി || 4.28.49 ||

ശീഘ്രപ്രവേഗാ വിപുലാഃ പ്രപാതാ
നിർധൗതശൃംഗോപതലാ ഗിരീണാം |
മുക്താകലാപപ്രതിമാഃ പതന്തോ
മഹാഗുഹോത്സംഗതലൈർധ്രിയന്തേ || 4.28.50 ||

സുരതാമർദവിച്ഛിന്നാഃ
സ്വർഗസ്ത്രീഹാരമൗക്തികാഃ |
പതന്തി ചാതുലാ ദിക്ഷു
തോയധാരാഃ സമന്തതഃ || 4.28.51 ||

വിലീയമാനൈർവിഹഗൈ -
ർനിമീലദ്ഭിശ്ച പങ്കജൈഃ |

വികസന്ത്യാ ച മാലത്യാ
ഗതോന്യസ്മിം ഇണായതേ രവിഃ || 4.28.52 ||

വൃത്താ യാത്രാ നരേന്ദ്രാണാം
സേനാ പഥ്യേവ വർത്തതേ |
വൈരാണി ചൈവ മാർഗാശ്ച
സലിലേന സമീകൃതാഃ || 4.28.53 ||

മാസി പ്രൗഷ്ഠപദേ ബ്രഹ്മ
ബ്രാഹ്മണാനാം വിവക്ഷതാം |
അയമധ്യായസമയഃ
സാമഗാനാമുപസ്ഥിതഃ || 4.28.54 ||

വിവൃത്തകർമായതനോ
നൂനം സഞ്ചിതസഞ്ചയഃ |
ആശ്വാധീമദ്യുപഗതോ
ഭരതഃ കോസലാധിപഃ || 4.28.55 ||

നൂനമാപൂർയമാണായാഃ
സരയാ വർധതേ രയഃ |
മാം സമീക്ഷ്യ സമായാന്ത -
മയോധ്യായാ ഇവ സ്വനഃ || 4.28.56 ||

ഇമാഃ സ്തീതഗുണാ വർഷാഃ
സുഗ്രീവഃ സുഖമശ്നുതേ |
വിജിതാരിഃ സദാരശ്ച
രാജ്യേ മഹതി ച സ്ഥിതഃ || 4.28.57 ||

അഹം തു ഹൃതദാരശ്ച
രാജ്യാച്ച മഹതശ്ച്യുതഃ |

നദീകൂലമിവ ക്ലിന്ന -
മവസീദാമി ലക്ഷ്മണ || 4.28.58 ||

ശോകശ്ച മമ വിസ്തീർണോ
വർഷാശ്ച ഭൃശദുർഗമാഃ |
രാവണശ്ച മഹാഽരത്രു -
രപാരഃ പ്രതിഭാതി മേ || 4.28.59 ||

അയാത്രാം ചൈവ ദൃഷ്ട്വമാം
മാർഗാഽശ്ച ഭൃശദുർഗമാൻ |
പ്രണതേ ചൈവ സുഗ്രീവേ
ന മയാ കിഞ്ചിദീരിതം || 4.28.60 ||

അപി ചാപി പരിക്ലിഷ്ടം
ചിരാദ് ദാരൈഃ സമാഗതം |
ആത്മകാർയഗരീയസ്ത്വാദ്
വക്തും നേച്ഛാമി വാനരം || 4.28.61 ||

സ്വയമേവ ഹി വിശ്രമ്യ
ഇണാത്യാ കാലമുപാഗതം |
ഉപകാരം ച സുഗ്രീവോ
വേത്സ്യതേ നാത്ര സംശയഃ || 4.28.62 ||

തസ്യാത് കാലപ്രതീക്ഷ്യാഹം
സ്ഥിതോസ്തി ശുഭലക്ഷണ |
സുഗ്രീവസ്യ നദീനാം ച
പ്രസാദമദികാക്ഷയൻ || 4.28.63 ||

ഉപകാരേണ വീരോ ഹി
പ്രതീകാരേണ യുജ്യതേ |

അകൃതജ്ഞോപ്രതികൃതോ
ഹന്തി സത്യവതാം മനഃ || 4.28.64 ||

അഥൈവമുക്തഃ പ്രണിധായ ലക്ഷ്മണഃ
കൃതാഞ്ജലിസ്തത് പ്രതിപൂജ്യ ഭാഷിതം |
ഉവാച രാമം സ്വഭിരാമദർശനം
പ്രദർശയൻ ദർശനമാത്മനഃ ശുഭം || 4.28.65 ||

യദുക്തമേതത് തവ സർവമീപ്സിതം
നരേന്ദ്ര കർതാ നചിരാദ്ധരീശ്വരഃ |
ശരത്പ്രതീക്ഷഃ ക്ഷമതാമിമം ഭവാഞ്
ജലപ്രപാതം രിപുനിഗ്രഹേ ധൃതഃ || 4.28.66 ||

|| ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
കിഷ്കിന്ധാകാണ്ഡേ അഷ്ടാവിംശഃ സർഗഃ ||